

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2018/2019, nr 3, november 2018

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijnggebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste mensen,

Nijmegen, 26 oktober 2018

Bij de afgelopen maarttelling kwamen jullie nog superlatieven tekort om aan te geven hoe koud het was. Hoe anders was de afgelopen oktobertelling. Ik citeer twee tellers: "Ongekend: tot 26 graden Celsius. De telling kon in korte broek en T-shirt uitgevoerd worden" en andere teller vond het "wel erg warm voor een 'wintertelling' ". Naast de (aanhoudende) hoge temperatuur is het duidelijk dat het hele land gebukt gaat onder extreme droogte (zie ook: knmi.nl/overhet-knmi/nieuws/is-de-droogte-voorbij). Heel veel sloten, poelen, plassen staan helemaal droog, zelfs normaliter grote plassen en strangen in de uiterwaarden. Mede door het warme en gortdroge weer was er ten tijde van de telling ook nog vrijwel niets geoogst. Nergens waren oogresten, maar er waren ook (nog) vrijwel nergens arctische ganzen te bekennen. Inmiddels is het weer een stuk herfstiger geworden, hoewel van neerslag nog amper sprake is. Er wordt wel weer eens wat neerslag voorspeld voor de komende week, maar dat zal nog onvoldoende zijn om de waterstand te herstellen. De noordelijke ganzen druppelen gelukkig wel langzaam binnen.

In november is er al een vroege integrale Waddentelling op **10 november**. Het tij op de voorkeursdatum was helaas ongunstig. Gelukkig kan op 10 november de Waddenzee in zijn geheel (van Den Helder tot Esbjerg) worden geteld. Dat is komt ook niet zo vaak voor (i.v.m. getij). Het hoogwater is met 118 cm gunstig, het tijdstip (11:16u) is wellicht wat aan de vroege kant voor Balgzand en Texel maar daardoor past wel

de complete telling. Een week later, op **17 november** staat de telling van alle monitoringgebieden en alle ganzen- en zwanengebieden op het programma. Op **10 november** worden de slaapplekken van ganzen geteld. Indien het niet in dat het weekend lukt, dan is er uitloop mogelijk van 3 tot en met 18 november.

Vergeet niet om in het kader van ANLb (zie vorige nieuwsbrief) alle Kleine Zwanen, Rotganzen, Blauwe Kiekendieven, Ruigpootbuizerds, Goudplevieren en Velduilen in te tekenen die je bij de telling tegenkomt. Dat geldt ook voor alle ganzen in Friesland, vanuit de provincie is daar ook nog steeds het verzoek om deze in te tekenen. In andere provincies is dat natuurlijk net zo wenselijk. Gelukkig zijn er al veel tellers die dat routinematig doen. Wellicht spreek ik jullie op de landelijke dag op 24 november as. Heb je vragen, kom gerust langs bij de Sovon-projectenstand. Daar sta ik een groot deel van de dag. Hopelijk overwegen jullie ook om de nieuwe Vogelatlas te bestellen (sovon.nl/atlasbestellen). Deze is gisteren vers van de pers binnengekomen op ons kantoor en ik kan je verklappen dat die bijzonder mooi is geworden! Een aanrader! Veel leesplezier met deze nieuwsbrief. Helaas ontbreekt een stuk over de Wadden omdat Romke afwezig is.

Ik wens iedereen een fijne telling!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):	Waddengebied:
17 november monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	10 november integrale telling (11.16 - HW 118)
Nederland binnenland 15 dec monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 12 jan midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 16 feb monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 16 mrt monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 13 apr monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 4 mei telling Brand- en Rotgans 11 mei selectie van monitoringgebieden 15 juni selectie van monitoringgebieden	Waddengebied (hoogwater - verhoging) 15 dec steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (13:30 - 73) 12 jan integrale Waddentelling (12:44 - 77) 9 feb steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:20 - 85) 23 mrt (extra) integrale Waddentelling (11:45 - 89) 20 apr steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:35 - 89) 4 mei telling Brand- en Rotgans (11:45 - 82) 18 mei integrale Waddentelling (11:25 - 85) 22 juni steekproeftelling (14:35 - 104)
NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.	

Ganzen en zwanen: opnieuw seizoen met trage aankomst

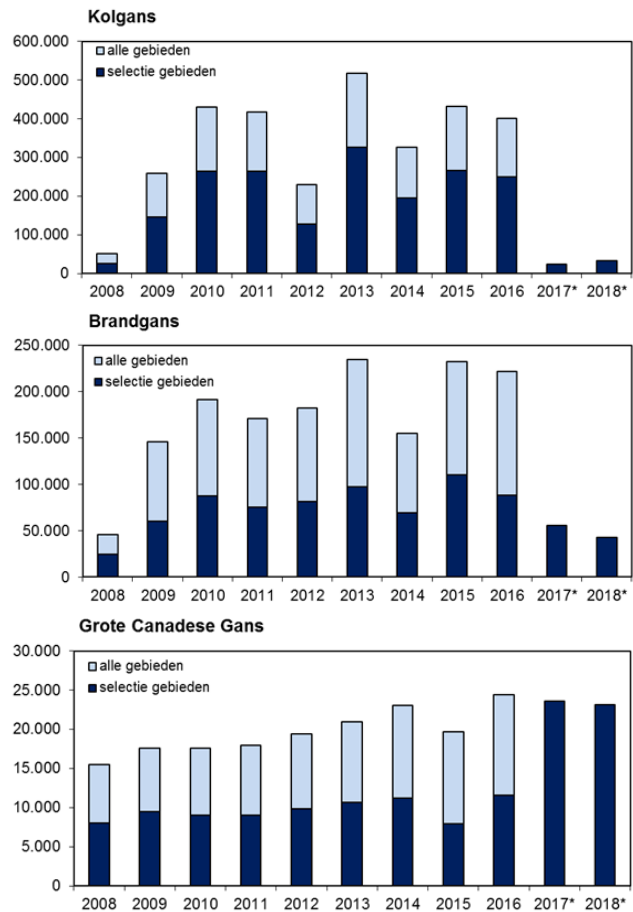
De start van het ganzen en zwanenseizoen lijkt een herhaling te worden van vorig jaar. Tijdens de oktobertelling waren de aantallen van de meeste soorten beduidend lager dan in 2016 en eerder (figuur 1). Vooral Kolgans, Toendrarietgans, Brandgans en Rotgans zijn laat. Voor Kolgans past dit ook goed in de bewegingen van de gezenderde vogels die via blessingans de zijn te volgen. Van de 23 gemerkte individuen uit onze flyway was er ten tijde van de oktobertelling nog maar één in Nederland aangekomen (op 13 oktober, tijdens de telling). Andere individuen volgden op 16 (1), 18 (1), 19 (1) en 22 oktober (1). In het telweekeinde bevonden de meeste Kolgans (16 - tweederde van alle vogels) zich nog in Estland, Wit-Rusland en vooral Rusland. Dat is opvallend, omdat een eerdere analyse van Andrea Kölzsch e.a. juist te zien gaf dat de Kolgans vanuit de toendra vanaf eind september snel naar onze omgeving vliegen (<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/oik.03121>). In 2017, en nu in 2018 verloopt de najaarstrek aanzienlijk trager. Vorig jaar was de hypothese dat de ganzen door het regenrijke najaar onderweg konden profiteren van oogstresten en niet-geoogste akkers (in ieder geval in de Baltische Staten, J. Morkunas), maar voor dit jaar is nog niet duidelijk wat er speelt. Meerdere oorzaken zijn mogelijk, zoals ongunstige wind, opnieuw goede voedselomstandigheden *en route* of wellicht zelfs de start van een hele nieuwe ontwikkeling? Na het telweekeinde werd vooral van Rotgans massale trek opgemerkt. Op het Duitse eiland Borkum passeerden op 18 oktober in 4 uur tijds 24.282 Rotgans langs het Noordzeestrand (ornitho.de). Langs het strand van Schiermonnikoog waren dat er in hetzelfde tijdvak 19.795 en langs Lauwersoog 11.224 (trektellen.nl). Op 19 en 20 oktober was er ook veel trek van Brandgans, Kolgans en Toendrarietgans, maar als de huidige tendens zich doorzet verwachten we ook in november nog lagere aantallen dan gewoonlijk. Door het mooie weer bij ons zijn veel oogstresten (in ieder geval in kleigebieden) inmiddels geploegd en is opnieuw ingezaaid.

Eigen broedvogels in de lift

Tegen de achterblijvende noordelijke soorten staat voor de oktobertelling een opvallende toename van Grauwe Gans en vooral Grote Canadese Gans en Nijlgans (figuur 1). Hun aantallen behoorden tot de grootste in de afgelopen tien jaar. Dit is uiteraard alleen een indicatie, omdat we de vergelijking alleen kunnen maken voor de selectie van gebieden die in 2018 al is ingevoerd en waarvan ook in eerdere jaren tellingen beschikbaar waren. Overigens is bij

de Grauwe Gans de definitie “eigen broedvogel” ook niet geheel correct, omdat er rond de oktobertelling de nodige halsbanden uit Noorwegen werden afgelezen, en dus noordelijke broedvogels en eigen broedvogels al gemengd voorkomen.

Kees Koffijberg

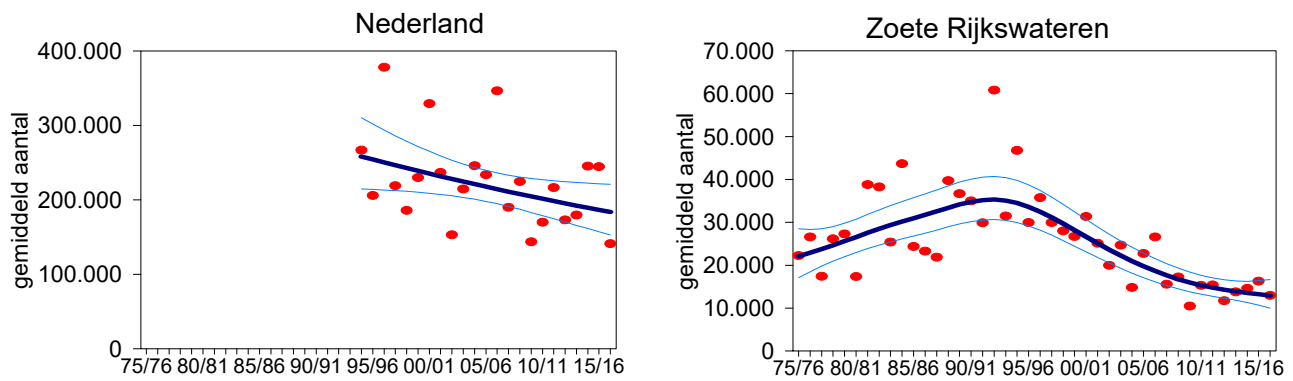
Figuur 1. Aantallen Kolgans, Brandgans en Grote Canadese Gans in oktober in de afgelopen tien jaar. Weergegeven zijn de aantallen in een selectie van gebieden die in alle jaren werden geteld (dus 1:1 vergelijkbaar zijn) en het totaal van alle gebieden (geteld en bijgeschat). Voor 2017 en 2018 zijn de totalen nog in bewerking, resp. onvolledig en daarom niet afgebeeld. Merk op dat het beeld slechts indicatief is omdat de vergelijking maar op een selectie van gebieden is gebaseerd.

Kievit door de droogte van de regen in de drup?

De Kievit staat als broedvogel volop in de belangstelling. Dat is ook niet zo vreemd want de populatie van de soort gaat al vanaf midden jaren tachtig achteruit. De oorzaken zijn bekend: intensivering van de landbouw en te weinig jonge vogels die vliegvlug worden. Bij dat laatste zijn verlies van legfels, uitmaaien, predatie, weinig dekking en waarschijnlijk ook te weinig insecten voor de jonge vogels de belangrijkste oorzaken. Onze broedvogels trekken vooral naar West-Frankrijk en het Iberische Schiereiland en klein aandeel naar Groot-Brittannië, Italië en Noord-Afrika. In het winterhalfjaar zien we de overblijvende Kieviten uit eigen land met aanvoer uit landen ten oosten en noordoosten van ons.

Ook afname wintervogels

Het najaar is tot op heden zacht en dat staat meestal garant voor mooie aantallen van de Kievit. Doorgaans worden in november de hoogste aantallen gezien. Als er vorst optreedt zien we de aantallen dalen door wegtrek. In de afgelopen tien jaar is landelijk een lichte afname te zien en deze wordt vooral ingegeven door de Zoete Rijkswateren. In de andere gebieden (Waddengebied, Zoute Delta, Regionale Gebieden) is de trend stabiel of onduidelijk door jaarlijks sterk wisselende aantallen. De aantallen in deze laatste drie gebieden zijn echter veel lager dan in de Zoete Rijkswateren, zodat de landelijke trend ook dalend is door het grote aandeel van deze Rijkswateren.

Figuur 2. Landelijk trend (links) en trend in de Zoete Rijkswateren (rechts) t/m 2016/2017 van Kievit.

Tijdens de internationale steltloper telling die elke 4-6 jaar wordt georganiseerd werden in 2014 in oktober en november (inclusief bijschattingen) respectievelijk 550.000 en bijna 730.000 vogels geteld. Dat is iets minder dan in 2008 en iets meer dan in 2003. De weerssituatie zoals we die nu hebben lijkt op die in 2003 toen de zomer en het najaar erg droog waren.

Lage aantallen in oktober door droogte?

Tijdens recente watervogeltelling in oktober zijn er landelijk ruim 85.000 Kieviten doorgegeven. Het zijn nog voorlopige aantallen maar het lijkt er op dat het duidelijk minder is dan in de drie jaar ervoor in oktober (130.000-163.500). Dit jaar is er sprake van een uitzonderlijk neerslagtekort van bijna 300 mm welke wordt gemeten t/m

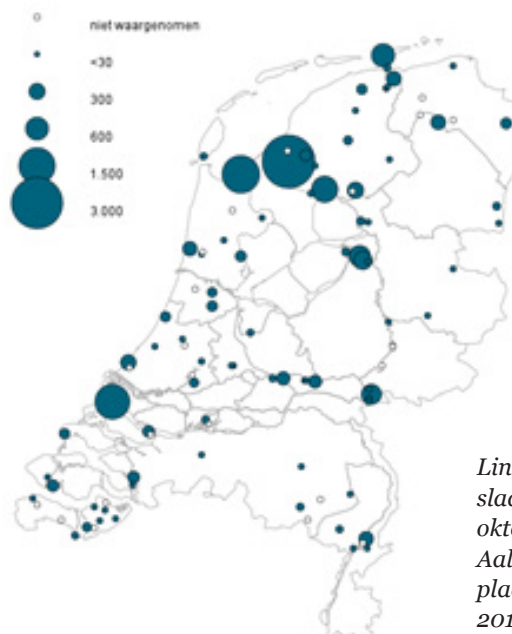
september. In de drie jaar ervoor schommelde dat tussen 56 en 116 mm, een opvallend verschil. Vocht in de bodem geeft vaak ook een hoger aantal beschikbare bodemorganismen, zoals regenwormen, aan de oppervlakte. Maar de situatie wordt in oktober niet beter omdat er zo'n 50 mm neerslag minder valt (normaal 85 mm). Daarnaast speelt mee dat er door de zachte weersomstandigheden in grote delen van Europa nog weinig sprake was van trekbewegingen van Kieviten (bron: Trektellen.nl). Op een aantal plaatsen zijn in ons land desondanks opvallende aantallen gezien zoals in Arkemheen (8.800 ex.), Mastenbroek, Zuiderzeepolder & Mandjeswaard (Ov) (4.266) en omgeving Medemblikerweg (2.375).

Jan Schoppers

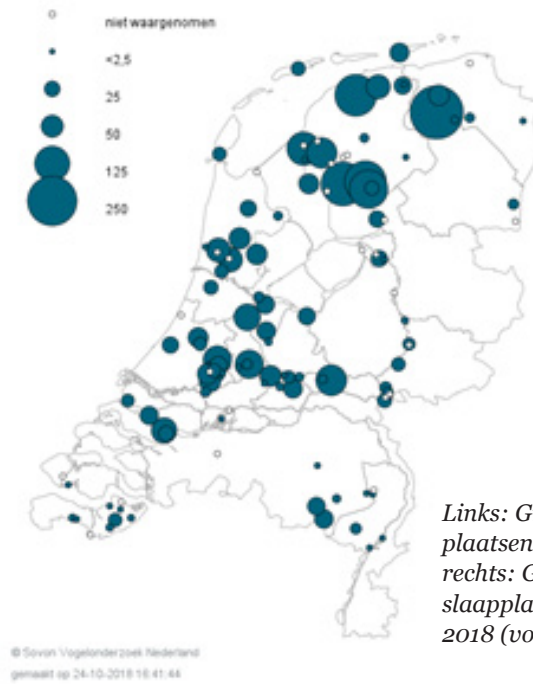
Slaapplaatsen: Aalscholver & Grote Zilverreiger oktober 2018

Hoewel de slaapplaatsstellingen van Aalscholver en Grote Zilverreiger nog maar net achter de rug zijn, zijn er toch al enkele mooie resultaten! Er zijn tot nu toe 124 slaapplaatswaarnemingen binnengekomen vanuit het hele land. Wat meteen opvalt zijn de enorme stippen rond het IJsselmeer! Bij camping It Soal in de Workumerwaard zijn op 13 oktober

maar liefst 3.100 Aalscholvers geteld, waar daar in het voorgaand jaar nog geen derde van dat aantal te bespeuren was. Ook op de 20^e was het daar nog een Aalscholverseest, met ruim 2.500 exemplaren. Ook bij het gemaal Leemans bij Den Oever (NH), de toplocatie van 2017, was het raak, daar werden dit jaar 1.500 individuen geteld. Ook bij het

Links: Aalscholver-slaapplaatsen in oktober 2017, rechts: Aalscholverslaapplaatsen in oktober 2018 (voorlopig)

Links: Grote Zilver-slaapplaatsen in oktober 2017, rechts: Grote Zilver-slaapplaatsen in oktober 2018 (voorlopig)

Quackjeswater in Voornes Duin werd het record van vorig jaar ongeveer geëvenaard met ruim 1.350 Aalscholvers. Nog niet alle gegevens zijn binnen en het moet nog blijken of de Aalscholvers meer geconcentreerd hebben geslapen rond het IJsselmeer of dat het deel uitmaakt van een meer algemeen patroon van hoge aantallen. Als je dus je slaapplaatsgegevens niet hebt doorgegeven, doe dat dan snel!

Bij Grote Zilverreiger is het plaatje minder duidelijk. Duidelijk is wel dat het maximum van 2017 (nog) niet is ingehaald en dat er nog wat slaapplaatsgegevens ontbreken, vooral uit het Rivierengebied en Groningen, ondanks

dat er wel al 142 waarnemingen zijn ingevoerd! De Wadeneilanden steken echter positief af vergeleken met het voorgaande seizoen, net zoals Noord-Holland en Zeeuws-Vlaanderen. De grootste aantallen Grote Zilverreigers zijn gemeld op slaapplaatsen in de Onlanden (Dr, 269 ex.), de Grutte Brekken (Fr, 183 ex.), Brandemeer-Zuid en Rottige Meente (Fr, beide 165 ex.). Leuk waren 35 exemplaren van de Westerplas op Schiermonnikoog, 34 exemplaren uit het Soerendonks Goor (NB) en 18 rond de Horsmeertjes op Texel.

Paul van Els

Watervogeltellingen Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• projectcoördinatie Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)
• formulieren etc. (Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)

Coördinatie Slaapplaatstellingen: Paul van Els (paul.vanels@sovon.nl); 024 7 410 410

Regiocoördinatoren

(ZO) Zoute Delta Mervyn Roos (06-12 21 81 34, mervyn.roos@rws.nl)
 (NH) Noord-Holland Roy Slaterus (024-7 410 410, roy.slaterus@sovon.nl)
 (ZH) Zuid-Holland Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
 (ZL) Zeeland Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
 (FR) Friesland Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
 (GR) Groningen Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
 (DR) Drenthe Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
 (FL) Flevoland Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
 (OV) Overijssel Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
 (GL) Gelderland Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
 (UT) Utrecht André van Kleunen (024-7 410 410, andre.vankleunen@sovon.nl)
 (NB) Noord-Brabant Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
 (Li) Limburg Vacant (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)
 (WG) Waddengebied Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
 (RG) Grote Rivieren Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.